

УДК 633.1:338.432.003.13

ЗЕРНОВИРОБНИЦТВУ УКРАЇНИ – ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

Без'пята І.В., Попель Я.В., Приймачук В.О.
Миколаївський національний аграрний університет

Висвітлено значення та сучасний стан інноваційної діяльності в зерновиробництві України. Обґрунтовано необхідність переходу виробництва зерна на інноваційний шлях розвитку. Визначено основні напрямки вдосконалення виробництва в зерновому секторі та шляхи покращення виробництва, розкрито значні резерви галузі. Досліджено роль інноваційного розвитку аграрних підприємств, економічної стійкості та їх вплив на розвиток в агропромисловому комплексі. Запропоновано альтернативні способи підвищення рентабельності виробництва.

Ключові слова: інновації, зернові культури, сільське господарство, інноваційні технології, ефективність виробництва, структура посівних площ.

Постановка проблеми. Ефективний розвиток зерновиробництва у сучасних ринкових умовах можливий лише на основі активного впровадження інновацій. Саме інноваційний шлях розвитку цієї галузі, як свідчить досвід розвинених країн світу, є вкрай необхідним для забезпечення належного рівня конкурентоспроможності виробленого в Україні зерна як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках. Проте слід визначити, що більшість зерновиробників використовують інновації лише частково. У зв'язку з нестачею у них коштів в нашій країні домінують так звані «мікроінновації», які не в змозі забезпечити одержання належного ефекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам впровадження інновацій, підвищення ефективності виробництва зерна в аграрних підприємствах, а також розвитку агропромислової інтеграції присвячені дослідження та наукові праці В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, П.І. Гайдучького, А.С. Даниленка, М.Я. Дем'яненка, О.Ю. Єрмакова, І.В. Коновалова, В.І. Криворучка, М.Й. Маліка, П.О. Мосіюка, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, Н.М. Сіренко, П.П. Руснака, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина, К.І. Якуби та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сільськогосподарське виробництво переживає глибоку економічну кризу, вихід з якої передбачає формування якісно нових продуктивних сил, впровадження інноваційних технологій, раціоналізації процесу виробництва,

створення сприятливих умов для підвищення його економічної ефективності. Важливу роль у підвищенні прибутковості галузі відіграє зернове господарство України. Особливе місце займають зернові культури як джерело постачання сировини та виробництва продуктів харчування. Зерно і вироблені з нього продукти завжди були ліквідними, оскільки вони становлять основу продовольчої бази і безпеки держави. Збільшення валового виробництва зерна, підвищення екологічності та зниження його собівартості повинно відбуватися за рахунок впровадження інноваційних технологій. Тому проблеми ефективності виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах України постійно перебувають в полі зору економічної і технологічної науки.

Мета статті. Висвітлення сучасного стану інноваційної діяльності у зерновиробництві нашої країни, виявлення існуючих у цій сфері недоліків і розроблення конкретних заходів щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» головною метою державної інноваційної політики є створення соціально – економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції [1, с. 1].

Аграрний сектор економіки, на відміну від інших сфер, має свої особливості щодо генезису та впровадження інноваційних продуктів. Насамперед ідеться про те, що інноваційна діяльність не є єдиним актом впровадження якої-небудь новації. Це – цілеспрямована система заходів із розробки, впровадження, освоєння, виробництва, поширення і комерціалізації новацій.

Важливою умовою досягнення ефективного розвитку зерновиробництва є раціональне розміщення посівів по сівознах. Практикою доведено, що занадто великі площі зернових призводять до негативних наслідків – як у розмірах їх урожайності і якості продукції, так і в економічному відношенні. Досвід передових господарств свідчить, що частка зернових в загальній посівній площі не повинна бути більше 60% [4, с. 1].

Інноваційна діяльність у сфері зерновиробництва є важливою складовою продовольчої безпеки країни. Стратегічним завданням розвитку зернової галузі держави є створення високопродуктивного і конкурентоспроможного зернового господарства. За попередніми підсумками у 2013 р. в Україні зібрано рекордні 63 млн тонн зернових й зернобобових культур. Це на 36,3% більше, ніж у 2012 році, та на 11% більше попереднього рекорду дворічної давності – 56,7 млн т. Обсяги виробництва основних зернових культур збільшились в порівнянні з попереднім роком й склали: пшениці – 22,27 млн. т (41,3%), кукурудзи на зерно – 30,9 млн. т (47,4%), ячменю – 7,56 млн. т (9%). За даними державної служби статистики сільськогосподарськими підприємствами вироблено 49,6 млн. т зерна (78,7% загального валового збору), господарствами населення – 13,4 млн. т (21,3%) [2, с. 9].

За даними державного комітету статистики України за період 2009–2014 роки урожайність основних сільськогосподарських культур має позитивний характер характер (табл. 1). Урожайність озимої пшениці у 2014 році порівняно з 2009 роком збільшилася на 20%, озимого ячменю – на 16,2%, кукурудзи на зерно – на 18,6%, проса – на 7,2%. Урожайність соняшнику у 2014 році порівняно з попередніми роками збільшилася на 33,6%.

Таблиця 1

Урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні за 2009–2014 рр., ц з 1 га

Роки	Пшениця озима	Ячмінь озимий	Кукурудза на зерно	Овес	Просо	Насіння соняшнику
2009	29,5	27,8	24,2	15,3	15,2	15,2
2010	28,6	22,6	23,2	15,0	15,0	15,0
2011	30,7	24,5	26,6	15,9	15,0	18,4
2012	27,4	23,4	24,9	8,9	10,7	16,5
2013	34,5	31,0	32,7	18,4	19,8	21,7
2014	35,4	32,3	28,7	17,4	16,3	20,3

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

З вирощуваних господарствами видів зернових культур у майбутньому доцільно орієнтуватися на ті з них, які відрізняються стратегічною важливістю у забезпеченні продовольчої безпеки, експортної гарантованості, природної збалансованості та потреб тваринництва в кормах. Останніми

ми роками в Україні склалася тенденція до збільшення посівів кукурудзи на зерно – до 4,9 млн. га, сої – до 1,4 млн. га, сорго – до 150 тис. га.

Інтеграція України у світовий економічний простір потребує переведення вітчизняного аграрного виробництва на якісно нову – інноваційну модель розвитку та формування сучасної ринкової технологічної і технічної політики. Для виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах налічується 182,6 тис. тракторів, при технологічній потребі більш як 400,0 тис., 44,3 тис. зернозбиральних комбайнів при технологічній потребі 75,0–80,0 тис. од., 90,0 тис. плугів при технологічній потребі 151,0 тис. од., 124,0 тис. культиваторів при технологічній потребі 210,0 тис. од., 68,5 тис. зернових сівалок при технологічній потребі 102,5 тис. од., та інші технічні засоби, що становить менше половини технологічної потреби. До того ж із зазначеної техніки понад 80% відпрацювала амортизаційні строки. Аналізуючи наявність і стан технічних засобів у господарствах слід відзначити, що технічний парк потребує значного оновлення.

Значну інноваційну роль у забезпеченні високої ефективності сільськогосподарської техніки відіграють електронні системи. В конструкції тракторів і сільськогосподарських машин вони входять як незамінна складова частина у вигляді системи, що охоплює всю галузь рослинництва. Застосування супутникової навігаційної системи DGPS дає можливість знизити рівень фізичного навантаження, зменшити енергозатрати, приділити більше уваги технологічному процесу й одержати позитивний ефект завдяки максимальному використанню ширини захвату, недопущенню перевитрат насіння, а також прогресивній організації праці [7, с. 33].

Це дасть можливість виконувати механізовані польові роботи якісно та в оптимальні агротехнічні строки. Джерелами фінансування мають стати власні кошти, кредитні ресурси (довгострокові кредити), кошти державного лізингового фонду, часткової компенсації державою вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва тощо [5, с. 31].

Ключове місце у забезпеченні високих рівнів урожайності зернових культур в Україні, як свідчить практика, займають добрива (як мінеральні так і органічні). Як свідчать дослідження М. Д. Безуглого і М. В. Присяжнюка, останні 20 років в нашій країні спостерігається недостатній рівень дотримання технологічних умов виробництва.

Зважаючи на нестачу коштів у господарств для придбання мінеральних добрив, на увагу заслуговує досвід використання побічної продукції рослинництва для удобрення сільськогосподарських земель – соломи зернових культур, гички буряка цукрового, подрібнення стебел кукурудзи. Це забезпечує: зростання запасів гумусу в ґрунті до 5 т/га, збільшення вмісту рухомих форм фосфору і обмінного калію до 30%, покращення мікробіологічної активності ґрунту, підвищення рівня врожайності сільгоспкультур на 30–50%, поліпшення екологічної рівноваги в агроландшафтах.

Важливою складовою інноваційного процесу в аграрному секторі є виведення та впровадження у виробництво нових сортів зернових культур,

які були б високоврожайними, адаптованими до вирощування в окремих кліматичних зонах та стійкими до шкідників і хвороб. Доведено, що в разі використання високоякісного насіння кращого нового сорту – це додатково 8–10 ц зерна з одного гектара за однакових технологічних витрат. У подальшій інтенсифікації рослинництва роль нових сортів та гібридів, дедалі зростатиме, бо селекційна новинка – це найефективніший та економічно найвигідніший шлях.

Водночас із високою продуктивністю нові сорти поєднують ще низку цінних господарських ознак: високу зимостійкість, високу якість зерна, стійкість до екстремальних умов тощо [3, с. 42–48]. Серед нових сортів, які мають потенційну врожайність понад 100 ц/га, – Фаворитка, Золото-колоса, Фарандоль, Попелюшка, Ювілейна 100, Смуглянка, Кобіра, Тронка, Колумбія, Краснодарська 99, Пивна, Лист 25, Писанка, Пошана, Дальницька та інші. Ці сорти, створені для високих технологій, належать до сортів нового покоління, мають високий генетичний потенціал продуктивності [3, с. 46–48].

Тому правильний вибір сорту в поєднанні з технологією є визначальним чинником зростання врожайності. Вітчизняна наука має достатньо виведених високоврожайних сортів для різних природно-кліматичних зон. Відпрацьована і технологічна складова з врахуванням світового досвіду.

У зв'язку з одержанням останніми роками в нашій країні високих урожаїв зерна зростає потреба в потужних зерноскладах, через нестачу яких щороку втрачається близько 25% урожаю. Нині в Україні нараховується сертифікованих зернових складів на 47,7 млн т, але потреба в них є значно більшою. Європейський стандарт вираховування потреб потужностей зерноскладів такий: треба мати стільки елеваторів, щоб прийняти максимальний врожай тієї чи іншої території, а у додаток було у них місце для 15% лишків зерна.

Необхідно відмітити, що останніми роками в Україні намітилася тенденція до зростання кількості річкових елеваторів і терміналів. І це є позитивним явищем, оскільки сприятиме відродженню водної транспортної системи Дніпра та інших повноводних річок.

Але останніми роками у технологіях виробництва сільськогосподарської продукції відбуваються кардинальні зміни. Інноваційна концепція розвитку агротехнологій полягає у зниженні енерго- та ресурсомісткості технологічних операцій, біологізації землеробства, оптимізації термінів виконання передбаченого комплексу операцій, забезпеченні екологічності виробництва. Важливе значення для підвищення ефективності зернового виробництва є технології, які концентрують новітні досягнення науки і техніки та дають можливість реалізувати потенційну продуктивність сортів відповідно до ґрунтових особливостей і погодних умов і забезпечать одержання високих урожаїв. Нині у світовому землеробстві розробляють, вивчають і впроваджують кілька технологій землеробства – інтенсивну, біологічну (органічну) та прямої сівби (No-till) [3, с. 1].

Проте, враховуючи вплив кризових явищ на економіку країни, важливого значення набуває впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, адаптованих до місцевих природних умов на основі визначених пріоритетів та інноваційних рішень, які разом із відносно високою врожайністю могли б забезпечувати економічне використання матеріальних ресурсів і були екологічно безпечними для навколишнього природного середовища. Використання ресурсозберігаючих технологій вирощування зернових є основою інноваційного розвитку галузі, а саме: економія ресурсів, підвищення урожайності культур, поліпшення якості продукції, підвищення родючості ґрунтів, зниження залежності врожаю від погодних умов [6, с. 51].

Отже в нинішній ситуації активізації інноваційної діяльності у сільськогосподарських підприємствах немає альтернативи. Головне при цьому – широке використання сучасних технологій, які безпосередньо впливають на підвищення урожайності зернових культур і зменшення затрат на їх вирощування.

Не менш важливими є також показники структури посівних площ сільськогосподарських культур. Структура виробництва складається під дією різноманітних чинників загальнонаціонального та регіонального характеру. Основними серед них є динаміка попиту на продукцію сільського господарства, розміри державної фінансової підтримки виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, управлінський та фаховий досвід власників і керівників сільськогосподарських підприємств [7, с. 42–48].

Висновки і пропозиції. Розробка та впровадження більшості інноваційних проектів гальмуються через відсутність фінансових ресурсів, адже перебіг інноваційних процесів можливий лише за умови належного їх фінансування. Найбільш зацікавленими у веденні інноваційної діяльності є великі та середні сільськогосподарські підприємства та господарські товариства. До того ж вони володіють необхідними умовами і ресурсами для розробки та впровадження інновацій. Проблемою для вітчизняних аграріїв є різниця нормативних показників якості за українськими та світовими стандартами, що суттєво послаблює конкурентні позиції українських компаній на світовому ринку. Українські землі відрізняються високою родючістю та якістю, але відсутність необхідних технологій та обробки території безпосередньо відбивається на якості сільськогосподарської продукції. За сучасних умов поліпшення конкурентних позицій, що займає підприємство на вітчизняних та світових ринках, та ступінь задоволеності споживачів значною мірою залежать від розвинутості інноваційної діяльності підприємства. Більшість підприємств вітчизняного аграрного сектора не приділяють необхідної уваги або ігнорують інноваційну складову сільськогосподарського бізнесу. Але найуспішніші, найкрупніші сільськогосподарські компанії активно впроваджують інновації в свою діяльність.

Список літератури:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 18.12.2008 ВВР. 2009. – № 16. – С. 219.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>, вільний. Назва з екрана
3. No-Till – це система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukragroportal.com>, вільний. Назва з екрана.
4. Екологічнобезпечні методи активізації зернових агрокультур в господарствах / Режим доступу: www.ukrbiznes.com.ua
5. Бабинець Т. Л. Доцільність використання ресурсощадних технологій в Україні / Т. Л. Бабинець // АгроІнком. – 2007. – № 11-12. – С. 31-37.
6. Танчик С. П. Основні напрями розвитку землеробства в Україні / С. П. Танчик // Пропозиція. – 2008. – № 10. – С. 51-56.
7. Лихочвор В. В. Про революційні зміни у технологіях в рослинництві / В. В. Лихочвор, В. Ф. Петриченко // Зерно. – 2010. – № 7. – С. 42-48.

Безпята І.В., Попель Я.В., Приймачук В.А.

Николаевский национальный аграрный университет

ЗЕРНОПРОИЗВОДСТВУ УКРАИНЫ – ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ**Аннотация**

Освещены значение и современное состояние инновационной деятельности в зернопроизводстве Украины. Обоснована необходимость перехода производства зерна на инновационный путь развития. Определены основные направления совершенствования производства в зерновом секторе и пути улучшения производства, раскрыты значительные резервы. Исследована роль инновационного развития аграрных предприятий, экономической устойчивости и их влияние на развитие в агропромышленном комплексе. Предложены альтернативные способы повышения рентабельности производства

Ключевые слова: иновации, зерновые культуры, сельское хозяйство, инновационные технологии, эффективность производства, структура посевных площадей.

Bez'p'ata I.V., Popel Y.V., Pryimachuk V.A.

Mykolayiv National Agrarian University

THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE GRAIN PRODUCTION OF UKRAINE**Summary**

The meaning and modern situation of innovative activity in grain production of Ukraine are grounded in the article. The paper substantiates the necessity of grain production transition to the innovative way of development. Great reserves of the industry have been revealed. The main courses of the grain sector production improvement and the ways of better production output were charted. The importance of the agricultural enterprises innovative development, economic stability and their impact on the integration processes in agro-cultural complex were studied. The alternative ways of rise in production profitability were offered.

Keywords: innovation, grain crops, agriculture, innovative technology, production efficiency, structure of area under crops.